

UMEÅ UNIVERSITET

Vänbok till
Ulf Israelsson

Juridiska institutionen

Umeå 2020

Redaktörer

MATTIAS DERLÉN
LENA LANDSTRÖM
NINA NILSSON RÅDESTRÖM

*Ett stort tack till
Linda Andersson och Thomasine Francke Rydén
för all hjälp med vänboken.*

© Författarna 2020
Detta verk är skyddat av svensk upphovsrätt (Lag 1960:729)
ISSN: 1404-9198
ISBN: 978-91-7855-317-4
Omslag: Maria Lindhgren
Tryck: Cityprint i Norr AB
Umeå, Sverige 2020

Att undervisa i underbyggande rätt

THERESE ENARSSON & JAN LEIDÖ¹

1 Inledning

Ulf Israelsson är för många kollegor starkt förknippad med institutionen som sådan på grund av sin långa erfarenhet och kunskap om arbetsplatsen och allt som kan inträffa på en sådan arbetsplats, inte minst gällande undervisning. Han är dessutom en kollega som alltid hjälper till, vet vad som behöver göras och inte tvekar att rycka in där det behövs. Ulf är helt enkelt väldigt kollegial. En hel del av oss kollegor känner också Ulf i sin roll som lärare, då han undervisat oss i familjerätt under sin långa karriär som lärare på juristprogrammet i Umeå. Som lärare var Ulf alltid mån om självständighet hos oss studenter, och att vi själva skulle resonera oss fram till ett svar, och om det svaret innehöll brister eller otydigheter var Ulf mån om att vi själva skulle komma till insikt om detta för att också självständigt anpassa vårt svar och vår argumentation.² Att öva sig i detta i förhållande till de materiella ämnen som Ulf undervisade i var grundläggande för att bli en självständigt tänkande jurist, som kunde applicera dessa kunskaper på andra juridiska problem och utmaningar. När vi nu själva är lärare är detta något vi både håller som avgörande och grundläggande egenskaper att försöka utveckla och förädla hos våra juriststudenter. Självständighet och argumentationsförmåga är något alla jurister behöver för att bli goda jurister under hela sitt yrkesliv. Detta bidrag kommer därför handla om våra reflektioner kring att undervisa i vad vi kallar för *underbyggande rätt* som allmän rättslära och rättshistoria, och hur det kan förhållas till studenternas möjlighet att utveckla såväl sin kunskap inom dessa ämnen som sina färdigheter gällande kritiskt tänkande, självständig argumentation och muntlig och skriftlig framställning.

Juristutbildningen präglas i stor omfattning av undervisning i ämnen som har en direkt motsvarighet till den verksamhet som den yrkesverksamme juristen kommer

¹ Författarna är docent respektive universitetslektor i rättsvetenskap vid juridiska institutionen, Umeå universitet. De har lång erfarenhet av bland annat undervisning i rättshistoria, allmän rättslära och uppsatsskrivande. Därtill är båda igelkottsentusiaster.

² Det kan beskrivas som en norrbottnisk version av den sokratiska metoden där Ulf kunde få oss att inse våra självmotsägelser utan att behöva ställa särskilt många frågor, jfr Vlastos, Gregory, "The Socratic Elenchus", *The Journal of Philosophy* vol. 79 s. 711–714 (1982), s. 712 (angående den sokratiska metoden i Sokrates tidiga dialoger).

ställas inför. Det är också något som präglat Ulfs gärning eftersom han många gånger poängterat vikten av praktisk verksamhet och varit drivande i utvecklingen av och kursansvarig för praktikkursen. Även den pedagogiska modellen som används (pbl³) tar sin utgångspunkt i lösning av autentiska problem.⁴ En viktig del av utbildningen har emellertid ingen sådan direkt motsvarighet i den praktiska verksamheten, men bygger upp och utvecklar förståelsen av sådan rätt. Vi betecknar därför sådan undervisning – däribland allmän rättslära och rättshistoria, samt olika metod- och teorifrågor inom t.ex. komparativ rätt – som underbyggande rätt⁵.

I en miljö där undervisningen i övrigt har en tydlig praktisk koppling blir undervisning i sådan underbyggande rätt avgjort annorlunda utifrån såväl ett student- som ett lärarperspektiv. Från ett lärarperspektiv ställs dels särskilda krav vid utformandet av undervisningen, i form av urval av relevanta ämnen som kan utmana det nyttotänkande som är grunden för vissa studenters förhållande till utbildningen, dels särskilda krav på den egna lärarrollen under föreläsningar och seminarier. Syftet med denna framställning är att diskutera såväl de förberedande aspekterna av underbyggande ämnen som de frågor som uppstår under underbyggande undervisning. Även om sådan undervisning förekommer genomgående under juristprogrammet, exempelvis vid författande av uppsatser,⁶ kommer denna framställning främst baseras på erfarenheter från juristprogrammets terminskurs i allmän rättslära och rättshistoria.⁷

³ Se Lindberg, Ola, ”Om PBL – en modern medelålders metod”, i *Lärande för juridikens praktik: 20 år med PBL vid juridiska institutionen*, s. 21–35, Landström, Lena & Lindberg, Ola red., Umeå Universitet, Umeå 2013, s. 24 (angående distinktionen mellan PBL som den renläriga formen av problembaserat lärande och pbl som en mindre dogmatisk form av problembaserat lärande, där juristutbildningen i Umeå antagligen hör till den senare kategorin).

⁴ Barrows, Howard S. & Tamblyn, Robyn M., *Problem-Based Learning: An Approach to Medical Education*, Springer Publishing Company, New York, NY, 1980, s. 191–192; Gijbels, David, Dochy, Filip, Van den Bossche, Piet & Segers, Mien, ”Effects of Problem-Based Learning: A Meta-Analysis from the Angle of Assessment”, *Review of Educational Research* vol. 75 s. 27–61 (2005), s. 28–29.

⁵ Alternativa begrepp skulle kunna vara allmän rätt, abstrakt rätt eller juridikens fundamentälämnena.

⁶ Om vi betraktar begreppet allmän rättslära, av tyskans *Allgemeine Rechtslehre*, som frågor som är gemensamma/allmänna för rätten och därmed inte frågor som är särskilda eller specifika (däribland: (1) Frågan om rättens natur; (2) analys av juridiska grundbegrepp; (3) studiet av den juridiska argumentationen; (4) lagstiftningslära; samt (5) normativa frågor, t.ex. kritik av rättsordningen) återfinns åtminstone även frågor som lagstiftningslära och i viss mån analys av juridiska grundbegrepp och studium av den juridiska argumentationen på kurser på grundläggande nivå.

⁷ Numera placerad under termin 6 på juristprogrammet under namnet T 6:2 Rättens historia, teori och metod, 20 högskolepoäng.

Inledningsvis kommer vi betrakta erfarenheter från seminariernas utformning och genomförande, för att fortsätta med uppsatsen och avsluta med att diskutera hur undervisningen av underbyggande rätt kan utvecklas.

2 Utformning och genomförande av seminarier

2.1 Urval av ämnen och förberedelser inför undervisning

2.1.1 Syftet bakom urval av uppgifter

Det känns som att lärarna väljer ut olika ämnen.⁸

En av hörnstenarna i problembaserat lärande är problemlösning av autentiska problem i syfte att i framtiden kunna lösa likartade verkliga problem.⁹ Centrala och i praktiken återkommande problem får störst betydelse, medan undantag får mindre betydelse och problem som mest är teoretiska men är av principiell betydelse kan ibland få viss betydelse. Vid undervisning i underbyggande rätt som allmän rättslära och rätthistoria kan det emellertid vara svårt att lösa autentiska problem; förvisso finns det en internationell rättegångstävling i romersk rätt (*International Roman Law Moot Court Competition*) där studenterna förväntas lösa ett rättsligt problem (*libellus*) under kejsar Justinianus regeringstid (527–565 e.Kr.), men problembaserade uppgifter i sådana ämnen tenderar dels att bli svåra, dels kanske inte nödvändiga för det vi vill att studenterna ska lära sig, eftersom sådan problemlösning sällan uppstår i yrkeslivet. Många gånger blir det nödvändigt att frånga det strikta problembaserade lärandet för mer öppna frågor,¹⁰ samt att ge tydligare läsanvisningar för att underlätta för studenterna. Problemlösning är en central färdighet som jurist, men det är också viktigt att exempelvis kunna resonera utifrån givna ramar, göra ett urval och motivera urvalet, argumentera där rättskällorna tar slut, kritiskt analysera den juridiska argumentationen och ha en helhetsförståelse och se mönster och avvikelser. Undervisningen i underbyggande rätt är särskilt lämpad för att träna sådana färdigheter och sådan förståelse eftersom området gör det möjligt att se saker

⁸ Kommentar i kursutvärderingen VT 2019.

⁹ Barrows & Tamblin, 1980, s. 191–192; Gijbels, Dochy, Van den Bossche & Segers, 2005, s. 28–29. Se även Lindberg, 2013, s. 24.

¹⁰ Se Lindberg, Ola, Problembaserat lärande vid juridiska institutionen, Umeå universitet – en fallstudie, Skrifter från juridiska institutionen vid Umeå universitet, 9/2005, Umeå universitet, Umeå 2005, s. 20–21 (läraren menar att det kan bli nödvändigt med lite mer öppna frågeställningar).

i rätten som vi annars inte alltid ser och kräver mycket av studenternas förmåga att argumentera, förstå helheten och se mönster och avvikelser.

Om vi inledningsvis håller oss till en fördjupad teoretisk och historisk förståelse av centrala och i praktiken återkommande eller aktuella problem uppstår frågan vilket syfte en sådan undervisning ska tjäna? Exempel på syften kan inkludera att ge studenterna en insikt om att rätten och synen på rätten är stadd i ständig förändring (och att även det vi tar för givet i samtiden kan ändras), inse varför rätten ser ut på ett visst sätt, bättre förstå vad som ger rätten styrka och legitimitet, samt bättre kunna se konflikter mellan underliggande värden och hur dessa balanseras. Undervisningen behöver dock inte stanna vid detta, utan flera alternativa urvalsgrunder för uppgifter blir också relevanta, exempelvis:

- a) Fördjupad förståelse av den juridiska metoden och de frågor där den juridiska metoden inte ger svar, exempelvis genom att reflektera över olika juridiska metoder och dess begränsningar, hur juristen hanterar svåra frågor, samt betydelsen av teorier och rättskälleläran och den juridiska metoden för rättens utveckling.
- b) Fördjupad historisk, teoretisk och komparativ förståelse av rollen som jurist för att förstå och skapa sig en egen roll som jurist i ett framtida yrkesliv.
- c) Förmåga att kunna läsa ett rättsligt material utifrån en teori för att lära sig uppfatta rättsliga texter på ett nytt sätt och att se mönster i rätten, samt förstå och beskriva dessa mönster genom teorier eller tillvägagångssätt för juridisk problemlösning och argumentation.
- d) Utveckla ett kritiskt förhållningssätt, genom att exempelvis lära sig se igenom domstolars och lagstiftares argumentation och se hur rätten kan gynna och osynliggöra, dels för att utveckla den juridiska argumentationen, dels förstå att juridiken också är skapad av människor, samt dels fundera över hur vi som jurister ska hantera den makt som oss ges.

I viss mån kan undervisningen på grundnivå också inkludera sådan undervisning, men den tenderar då att utgöra ett komplement till centrala och i praktiken återkommande materiella och processuella problem. För undervisning i ämnen som allmän rättslära och rättshistoria kan sådana andra urvalsgrunder utgöra lika stor del av undervisningen. Eftersom det potentiella stoffet i princip är obegränsat blir det då viktigt att kunna välja ut ett par delar och ge dessa tillräckligt med utrymme för att det ska kunna leda till fördjupning. Som lärare kan det vara en utmaning eftersom det finns mycket som det vore bra om studenterna tog med sig från kursen, samtidigt som det till skillnad från undervisning i materiell rätt inte är lika tydligt vad som måste tas med och vad som kan vänta till fördjupningsnivå eller yrkeslivet.

I rättshistoria handlar undervisningen om att hjälpa studenterna tillgodogöra sig kunskap om rättsutvecklingen, att förstå betydelsen av bland annat idéer, teorier, metoder och aktörer för rättsutvecklingen, samt att se mönster och olika sätt att betrakta mönster. Som lärare är det nödvändigt att finna illustrativa exempel som gärna synliggör hur till exempel teorier, metoder, aktörer, tidsanda och teknik och internationella influenser samverkar till en rättsutveckling och hjälpa och utmana studenterna att finna alternativa mönster. Det finns utmaningar i att möjliggöra för studenterna att tillgodogöra sig och böttna i det allmänhistoriska och idéhistoriska och att hjälpa studenterna närma sig historiska tankevärldar, som skiljer sig från samtida västerländska tankevärldar, och undvika anakronismer. Erfarenheten säger att föreläsningarna behöver täcka viss allmän- och idéhistoria, utan att bli undervisning i dessa ämnen, och det kan vara bra med litteratur som också täcker detta (till exempel Randall Lesaffers lärobok *European Legal History*). Med en sådan grund blir det också lättare för studenterna att på egen hand uppfatta mönster. För att komma närmare historiska tankemönster kan jämförelser till moderna tankemönster och tankeexperiment användas och för att undvika tillämpningen av moderna tankemönster på historiska epoker är det nödvändigt att dels teckna framväxten av mer moderna tankemönster och hur de förhållit sig till tidigare tankemönster, men också för att jämföra med andra rättsordningar, i syfte att visa att det finns och har funnits andra sätt att tänka.

Liknande utmaningar gäller de filosofiska strömningar som diskuteras under en sådan kurs. Förutom att undervisningen förstås handlar om att hjälpa studenterna att tillgodogöra sig kunskap om utvecklingen och innebörden av olika rättsfilosofiska strömningar och specifika teoretiska inriktningar, handlar undervisningen om att förstå hur olika strömningar utvecklats i förhållande till sin samtid, vad de varit en reaktion på, vad de utvecklats eller vad de givit vidare inspiration till. Att som lärare göra urval och hitta tydliga exempel på detta att använda i undervisningen är därför helt avgörande för att studenterna ska kunna upptäcka detta och göra sina egna kopplingar till hur rätten har utvecklats, varför den har utvecklats på det sättet, såväl i Sverige som i Europa och övriga världen, samt hur den fortsätter att byggas upp.

2.1.2 Praktiska exempel

För all undervisning som baseras på problembaserat lärande är studenternas delaktighet central, vilket också påverkar undervisningens utformning; ett ämne som skulle kunna ge studenterna sådana kunskaper och förmågor som beskrivs ovan gör inte det om inte diskussionen och seminarieklimatet blir bra. För undervisning i underbyggande rätt är utvecklandet av förmåga till argumentation kanske ännu mer

central än vid annan undervisning och därför blir det särskilt viktigt med uppgifter som leder till en bra diskussion. Av den anledningen har det i större omfattning än för andra kurser varit nödvändigt att genom åren byta ut uppgifter som inte lett till en bra diskussion. Exempelvis har uppgifter som byggt på att studenterna ska förklara en valfri rättshistorisk utveckling med hjälp av teorier, välja ut och motivera varför några historiska händelser varit betydelsefulla för samtiden, eller välja ut exempel på hur individens rättsliga ställning förändrats och förklara denna utveckling inte fungerat särskilt väl i praktiken då studenterna blivit tystlåtna. När det potentiella urvalet är stort och studenterna tvingas välja ut och motivera sina val – på samma sätt som i ett metodavsnitt i en uppsats – fungerar det sällan bra i seminarieform. Möjligtvis skulle det fungera bättre om studenterna först besvarat frågan skriftligen och sedan diskuterat svaret med övriga studenter och lärare. Det skulle också kunna argumenteras för att problemet i dessa fall inte är själva uppgifterna, men att seminarieuppgifter där studenterna, liksom metodfrågor, känner sig ute på djupt vatten är extra känsliga och att det krävs mer av seminarieklimatet än som har uppnåtts för att det ska fungera.

En annan central del av underbyggande rätt är att få studenterna att utveckla sig själva. Det kräver exempelvis uppgifter som får studenter att utmana invanda föreställningar och uppgifter som får studenterna att tänka bortom det bekanta och kritiskt granska sig själva. Det är alltid svårare att se brister i sitt eget sätt att tänka och sin egen samtid än hos andra och i andra tider,¹¹ och att se att man är en del av samma system som andra. Ett exempel på en övning där studenterna ska kritiskt granska sig själva och sin samtid är att – efter att de har läst och diskuterat fallet om 1300-talskättaren Botolf, där studenterna brukar ha svårt att förstå reaktionen på Botolf i sin samtid, förutom någon form av maktanalys – försöka föreställa sig vad framtidens människor om 700 år kommer ha svårt att förstå eller förkasta i vårt rättssystem (här bör studenterna för att utmana sig själva försöka välja något annat än det som de själva ogillar i rättssystemet). Genom att försöka överföra förmågan att kritiskt granska historien till att kritiskt granska samtiden och genom att försöka medvetandegöra att det självklara inte nödvändigtvis alltid kommer vara självklart kan studenterna börja betrakta rätten och sin samtid på nya sätt.

2.1.3 Att förmedla syftet till studenterna

Materialet vid undervisning i underbyggande rätt är en fråga i sig vid planeringen av undervisningen. Här kan såväl omfattning som språk leda till problem. För ämnen som rättshistoria kan det krävas viss allmänhistorisk förståelse för att kunna

¹¹ Jfr Matt 7:3.

diskutera frågor på en djupare nivå, vilket gör att läsningen till seminarierna kan bli omfattande. Eftersom juriststudenter under utbildningen i övrigt endast i begränsad omfattning läser material på engelska kan det vara en utmaning såväl i allmän rättslära som i rättshistoria att ge studenterna material på engelska, eller för den delen äldre material på svenska. Att tillgodogöra sig komplicerade rättsfilosofiska strömningar eller teorier – något som på termin 6 är ovant för studenterna – och att dessutom i stor utsträckning göra det på engelska är en utmaning. Att inkorporera mer undervisning på engelska tidigare under utbildningen skulle kunna underlätta detta, men också att som lärare utforma seminariefrågorna på ett tydligt sätt i förhållande till givna texter. Som lärare är det också viktigt att ge förslag på hjälp i inläsningen, som ibland flera olika texter, där studenterna får välja de texter som på bäst sätt gör att just de förstår. Då kan de också närma sig relevanta primärkällor, som kan vara svåra att förstå och tolka, med hjälp av annat relevant material. Att studenterna på egen hand får välja vilka källor och texter de behöver för att nå sitt mål kan också i sig vara en god pedagogisk poäng.

Vid pbl-undervisning i materiell rätt baserat på autentiska uppgifter framstår relevansen oftast tydligt för studenterna, så länge uppgifterna förefaller tillräckligt realistiska såväl i utformning som att de vanligtvis förekommer i praktiken. Vid undervisning i underbyggande rätt kan det emellertid bli viktigare att arbeta med att förklara syftet med och relevansen av de seminarier som ges. Lärarens förväntningar på studenterna och studenternas uppfattning av syftet kommer påverka möjligheten till djupt lärande.¹² Studenternas uppfattning av syftet påverkar dels hur de tar sig an uppgifterna, dels kvalitén i lärandet.¹³ För undervisning i underbyggande rätt blir det viktigt att förklara att syftet inte endast är ren kunskapsinhämtning om olika ting inom ramen för kursen, utan också – likt problemlösning – om olika färdigheter, som att öva sitt tankesätt och sina färdigheter i att analysera och argumentera historiska och filosofiska spörsmål.

Färdigheter som övas under kursen är relevanta för resten av juristutbildningen, men också som praktiska färdigheter för yrkeslivet och för att betrakta sin egen roll som jurist i yrkeslivet. Förmågan till kritiskt förhållningssätt och förmågan att analysera och argumentera behövs dels för att skriva en uppsats inom kursen, oavsett ämnet de faktiskt skriver om, dels också för andra kurser inom juristprogrammet, särskilt examensarbetet. Som den avslutande obligatoriska kursen på

¹² Se Shale, Suzanne, "The Oxford Tutorial in the Context of Theory on Student Learning: 'Knowledge Is a Wild Thing, and Must Be Hunted Before It Can Be Tamed'", i *The Oxford Tutorial: 'Thanks, you taught me how to think'*, s. 85–90, Palfreyman, David red., 2d ed., OxCHEPS, Oxford 2008, s. 87 (avseende tutorialer).

¹³ Se Ashwin, Paul, "Variation in Students' Experiences of the 'Oxford Tutorial'", *Higher Education* vol. 50 s. 631–644 (2005), s. 638–643 (angående effektiviteten av tutorialer).

juristprogrammet innan examensarbetet blir en viktig funktion att förbereda studenterna vetenskapligt och metodologiskt inför fördjupningskurser och särskilt examensarbetet.

Det är också viktigt att förklara relevansen av att, som jurist, känna sitt professions ursprung och rättens utveckling. Inför ett långt yrkesliv kan det ge ökad förståelse för och medvetenhet om de förändringar som kan komma att uppstå, såväl i synen på juristen och juristens roll, utveckling och förändring av och inom rättsområden samt politiska prioriteringar för det rättsliga området, men också att förstå sin roll i förhållande till rättssystemet och att reflektera över vem man ska tjäna som jurist.

2.2 Genomförande av seminarier

En stor förtjänst med att undervisa i underbyggande rätt är att kunna ge studenterna aha-upplevelser och förmåga att se saker i ett nytt ljus. Ökade materiella och processuella kunskaper kan ge studenter insikt om sina utökade kunskaper, men detta sker genom en gradvis process. Den kunskapen lägger dock den avgörande grunden för eventuella aha-upplevelser vid studier om rättens historia, utformning och utveckling. Dessa är beroende av att studenterna bottnar i den materiella och processuella rätten och kan förhålla historiska och filosofiska resonemang till den juridik som de har lärt sig. Genom ett komparativt angreppssätt till ämnet blir det dessutom enklare att utmana studenternas tänkande med exempel från andra kulturer. Av ovanstående anledningar bör därför undervisning i underbyggande rätt ligga efter de obligatoriska materiella terminerna, och inte som en inledning till juridiken, för att få djup i förståelsen.

Ämnets något speciella karaktär, dels utifrån ämnets inriktning, dels utifrån de färdigheter som premieras, gör att det också förekommer att en annan studenttyp kliver fram i sådan undervisning; kanske inte den som varit den mest självsäkra och talföra under de tidigare kurserna där problemlösning premierats, men som här ges tillfälle att resonera och argumentera.

Lärrollen kan också bli annorlunda vid undervisning i underbyggande rätt. Vid pbl-seminarier i materiell rätt blir läraren ibland den som fördelar ordet och sammanfattar, samt klargör oklarheter och skipar rätt svar. För seminarier i icke-materiell rätt kan läraren å ena sidan fungera som en inspiratör och uppmuntrare, men också som en samtalspartner och någon som försöker utmana studenterna. Det är en stor möjlighet som lärare att ta diskussionen dit den naturligt leder, utan att tappa det övergripande temat och det studenterna måste få med sig. När det rätta svaret endast är utgångspunkten för diskussion, alternativt när det finns flera olika svar som kan vara rätt, kan kunskapen och analysförmågan diskuteras på ett annat

sätt och i lärarrollen kan det mer ligga att utmana studenter och deras förståelse och argument med sokratiska frågor.¹⁴ Att entusiasmera studenterna, att visa att det finns ett genuint intresse hos en själv som lärare, blir – som i all undervisning – avgörande för att skapa ett inkluderande samtalsklimat där frågor uppmuntras och stimuleras för att ge alla studenter en möjlighet att bidra och få utdelning av diskussionerna i rummet. Även ett gott samarbete i lärarlaget där lärarna är insatta i varandras undervisning gör det möjligt för studenter och lärare att hänvisa mellan olika undervisningstillfällen.

Det är som sagt viktigt att aktivt arbeta med att entusiasmera studenterna. Det är viktigt vid all undervisning och kan göras på olika sätt. Det som nämnts ovan – att visa sitt eget intresse som lärare – är avgörande, och där kan en springande punkt vara att, inte bara utstråla energi och en vilja att vara där och diskutera med studenterna, utan också att visa just på varför vi som lärare tycker att detta är så intressant. Vad är motsättningen i frågan, vad är det ett utfall av eller vad kom det sedan att lägga grunden till? Att visa på, och hjälpa studenterna att själva se samband, utveckling, problem eller spännande lösningar är helt grundläggande i att engagera. Även om studenterna inte själva är lika entusiastiska som läraren så är det ett stort steg på vägen om vi som lärare lyckas förmedla på vilket sätt en viss fråga *kan* vara intressant och relevant.

Att också skapa ett klimat där studenterna känner sig inkluderade och trygga nog att ställa frågor, resonera och kanske också trampa snett ibland är även det grundläggande i all undervisning, och inte minst i underbyggande rätt som kan vara ovant för studenterna. Att diskutera rättsfilosofiska förgreningar eller en rättshistorisk utveckling är nytt för studenterna vilket också tenderar att göra vissa studenter osäkra. Därför arbetar vi lärare med att skapa en miljö som handlar mindre om att redovisa utan där studenterna ska känna att de kan ställa frågor om något är oklart eller konstigt. För att kunna skapa en miljö där så många som möjligt kan göra det är det också viktigt att bygga upp studenternas självförtroende (i vart fall i förhållande till lärandesituationen) så tidigt som möjligt på kursen.¹⁵ En uppmuntrande attityd gentemot de svar som ges av studenter och de frågor som ställs i undervisningen är ett sätt att uppmuntra både de individerna och andra som

¹⁴ Sådana frågor kan användas för att göra studenterna medvetna om självmotsägelser i deras resonemang, att argumentationen kan förfinas, eller att det kan finnas alternativa argument. Jfr Vlastos, 1982, s. 712 (angående Sokrates metod i sina tidiga dialoger); Lane Fox, Robin, ”Tutorials in Greats and History: The Socratic Method”, i The Oxford Tutorial: 'Thanks, you taught me how to think', s. 55–60, Palfreyman, David red., OxCHEPS, Oxford 2008, s. 55–59 (angående olika varianter av den sokratiska modellen).

¹⁵ Se Howard, Jay R., Discussion in the College Classroom. Getting Your Students Engaged and Participating in Person and Online, Jossey-Bass, San Francisco, CA, 2015, s. 30.

närvarar, och få dem att inse vilket värde vi lärare lägger på deras åsikter, tankar och argument. Att tidigt etablera en respektfull ton mellan studenter och lärare är avgörande för såväl ett tryggt klimat som självförtroende hos studenterna. Utifrån detta kan då också läraren i högre utsträckning leda diskussionerna och fånga upp vad som är svårt för studenterna givet att de kommer delta och ge uttryck för det i större utsträckning. Detta ger då också, förhoppningsvis, goda förutsättningar för att studenten själv, i examinerande uppgifter, förmår vara kritisk och självständig och föra egna givande resonemang.

2.3 Uppsatsskrivande i underbyggande rätt

Kursen i allmän rättslära och rättshistoria, T6:2, examineras genom en uppsats om högst 14 sidor text, exklusive källförteckning (motsvarande en B-uppsats) där studenterna fritt får välja ett ämne, men uppsatsen ska innehålla allmän rättslära och rättshistoria i ungefär lika stor omfattning. Drygt den sista månaden av kursen är schemalagd för skrivande och handledning, men studenterna kan skriva sin uppsats under hela kursens gång. Studenterna ges två tillfällen till handledning där fokus ligger på uppsatsens inledande delar (inledning, syfte och metod/material). Kursen avslutas med ett PM-seminarium med opponering och där övriga deltagare förväntas delta i diskussionen.

Avsikten med uppsatsen är att studenterna ska visa på en fördjupad förståelse av de ämnen som behandlas under kursen. Underbyggande rätt som allmän rättslära och rättshistoria ställer särskilda krav på urval, förmåga att se mönster, förmåga att uttrycka det nödvändiga ur ett stort underlag på ett hållbart sätt, samt förmåga att lyfta fram det lite oväntade och det som läsaren eller åhöraren inte redan visste, färdigheter som juristen kommer ha nytta av i sitt yrkesliv inom andra ämnesområden. Även om denna förmåga även övas under seminarierna behövs såväl en längre uppsatsform som tillräckligt med tid för att aha-upplevelserna ska få växa fram och leda till djupgående resonemang. Tiden behövs också för de fall där dessa aha-upplevelser helt enkelt uteblir men där studenterna ändå ska ha tillräcklig förmåga att bygga ihop en uppsats drivet av idogt arbete, trots att entusiasmen och dessa plötsliga spännande infall aldrig infinner sig. Eftersom studenterna har längre tid på sig att skriva än vanligt och mer utrymme än vanligt kommer såväl våra förväntningar på detta som studenternas möjligheter att uppnå detta vara större.

Vidare syftar uppsatsen till att utveckla vissa allmänna vetenskapliga färdigheter som att föra en vetenskapligt hållbar argumentation, kunna analysera ett material utifrån en teori, att skapa metodologisk medvetenhet och att kunna vetenskapligt – och inte enbart juridiskt – granska ett annat arbete, samt att utveckla generiska kompetenser som skrivande, i detta, för juriststudenter, lite längre formatet. Dessa

vetenskapliga färdigheter har ett egenvärde i sig vid högre utbildning, men det vetenskapliga angreppssättet med krav på transparens i argumentationen, fullständighet och hederlighet vid bruk av källor, eftersträvande av objektivitet, noggrannhet, samt ett effektivt, återhållsamt, nyanserat och precist språk är nödvändiga färdigheter vid allt juridiskt arbete.

3 Funderingar inför framtiden

Det finns flera sätt att utveckla undervisningen i underbyggande rätt ytterligare. I undervisningen av underbyggande rätt lyfter vi in studenternas förståelse av den materiella rätten för att diskutera de underbyggande delarna och förhoppningsvis skapa aha-upplevelser av den gällande rätten, samt försöker ge studenterna verktyg att bättre analysera den materiella rätten. Det skulle vara möjligt att i större omfattning diskutera betydelsen av den underbyggande rätten för samtida diskussioner och fokusera mer på att ge studenterna analysverktyg. På så sätt skulle ämnet kunna uppfattas som en tydligare del av övriga delar på utbildningen och inte som något ”annat”.

I denna framställning har vi presenterat några tankar om undervisningen av underbyggande rätt. Vår utgångspunkt för bidraget har varit vår målsättning om att – i den anda Ulf själv som lärare alltid verkat – arbeta för att underlätta och uppmuntra studenterna att utveckla sin förmåga och sitt självförtroende kring att föra självständiga resonemang. Att undervisa i ämnen som allmän rättslära och rättshistoria medför dock, som nämnts, i sig vissa utmaningar, som det nyttoinriktade tankesätt som präglar många av juristutbildningens studenter, i en jäktad och aldrig stillastående samtid. En lyhördhet inför detta kommer vara nödvändigt om vi lärare ska kunna behålla vår legitimitet och vi måste hålla detta i åtanke vid undervisningen, för att hela tiden återkomma till ämnets relevans. Både att vi jurister kunskapsmässigt måste veta hur rätten skapats och omskapats, hur juristrollen förändras och omvandlas och hur vi, historiskt, och i framtiden kommer påverkas av de rättsordningar vi har runt omkring oss.

